

Bescherming van Taiga-Rietganzen rond de Groote Peel, een dringende noodzaak!

PH. BOSSENBROEK, Staatsbosbeheer, Roermond

Wie de literatuur met betrekking tot de rietgans in Limburg over de afgelopen 20 jaar doorneemt, zal tot de conclusie komen dat er een interessante aantalsstijging moet hebben plaatsgevonden.

Enkele chronologisch gerangschikte citaten geven deze indruk weer:

"Doortrekker in klein aantal en vooral wintergast; in strenge winters soms talrijk tot in Zuid-Limburg toe". Het citaat heeft betrekking op heel Limburg en met talrijk worden enkele 100-den ganzen bedoeld; HENS (1965).

"...als pleisterplaats van betekenis voor honderden rietganzen..." (heeft betrekking op de Groote Peel; MÖRZER BRUYNS, 1966).

"Wordt jaarlijks in aantallen variërend van honderden tot circa 3.000 exemplaren pleisterend in de Peel waargenomen, vanaf november tot maart"; BOSSENBROEK & VAN DEURSEN (1981).

"Doortrekker in vrij groot aantal; wintergast in vrij groot tot groot aantal" (heeft betrekking op heel Limburg en met "groot aantal" wordt circa 3.000 dieren in het Peelgebied bedoeld; GANZEVLES *et al.*, 1985).

"circa 6.000 ganzen op de slaappleats op 't Elfde" (betreft de Groote Peel; VAN DEURSEN, 1987, ongepubl.).

Het zal duidelijk zijn dat een getalsmatige toename van enkele honderden tot meerdere duizenden dieren specifieke vragen opwekt en problemen met zich mee kan brengen. De meest klemmende vraag daarbij heeft betrekking op de herkomst van de dieren. Is er sprake van een "echte" toename of is de stijging een gevolg van een geografische verschuiving van de overwinteringsgebieden? Daarnaast doet zich de vraag voor in hoeverre deze steeds groter wordende groep dieren beschermingsbehoefig is. In navolgende bijdrage wordt getracht inzicht in beide vraagstellingen te verschaffen, voor zover betrekking hebbend op het Groote Peelgebied. De conclusie is dat de rietganzen in en om de Groote Peel wellicht meer dan ooit bescherming behoeven!

De Rietgans, Toendra- en Taiga-vorm

Nadat een aantal auteurs reeds eerder melding hadden gedaan van de problematiek rond de in Nederland overwinterende rietganzen (o.a. ROSELAAR, 1977; HUYSKENS, 1980; VAN DE BERGH, 1983; 1984, 1985) werd deze in een zeer uitvoerig en goed gedocumenteerd artikel door HUYSKENS (1986) uitgewerkt.

Kort samengevat kan het probleem omschreven worden als een in systematiek, literatuur, naamgeving en inventarisatierondes onjuist of juist niet hanteren van het feit dat de "soort" rietgans in Europa in twee duidelijk te

onderscheiden ondersoorten te verdelen is. Deze beide ondersoorten zijn grotendeels ruimtelijk van elkaar gescheiden, zowel in de broedgebieden als tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden. Het juiste onderscheid tussen de beide ondersoorten is echter van groot belang, omdat inmiddels uit het werk van bovengenoemde auteurs gebleken is, dat de aantalsontwikkelingen van beide ondersoorten verschillend zijn.

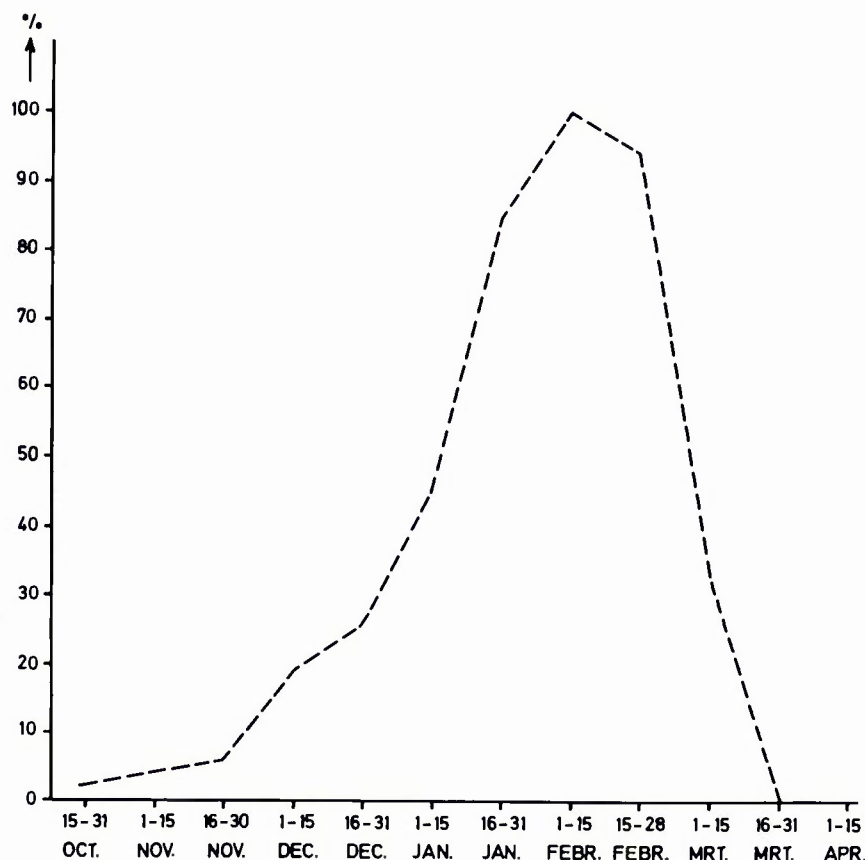
Hoewel er nog meer ondersoorten van de Rietgans (*Anser fabalis*) te onderscheiden zijn, is voor Nederland vooral van belang het onderscheid tussen de Westsiberische Toendra-rietgans (*A.f. rossicus*) en de Europese Taiga-rietgans (*A.f. fabalis*), in dit artikel verder resp. *Toendra-rietgans* en *Taiga-rietgans* genoemd.

Het belangrijkste onderscheid dat daarbij gemaakt kan worden (mits men over goede optiek beschikt, bij voorkeur een telescoop) is, naast lichaamsgrootte, lichaamsbouw, snavelstructuur en geluid vooral de mate van geelkleurig van de snavel. Deze is bij de Taiga-rietgans overwegend geel en bij de Toendra-vorm juist overwegend zwart. In het niet onderscheiden van dit verschil bij gemis aan goede optiek, ligt dan ook de grootste oorzaak voor de verwarring die er rondom de rietgangs bestaat. Ook het feit dat de gangbare determinatiewerken slechts afbeeldingen van *A.f. fabalis* geven, terwijl *A.f. rossicus* verreweg de talrijkste ondersoort is, heeft sterk bijgedragen tot deze verwarring.

Overigens komt de mate van geelkleurig ook tot uitdrukking in het streekdialect van het Limburgs-Brabantse Peelgebied, waar de rietganzen doorgaans verwelkomd worden met de naam "geelbek", hetgeen van toepassing is op de Taiga-vorm. De Toendra-vorm wordt daarentegen "zwartbekske" genoemd of zelfs zeer verwarrend met "grauwe gans" aangeduid (pers. med. VAN DE BERGH).

De Groote Peel nu, wordt vanouds als één der overwinteringsgebieden van de Taiga-rietgans beschouwd (HUYSKENS, 1980). Samen met de Kampina vormt de Peel echter momenteel het laatste bolwerk van deze ondersoort in Zuid-Nederland (VAN DE BERGH, 1985).

Vanaf half oktober kunnen de eerste ganzen in de Groote Peel verwacht worden. HUYSKENS (1986) veronderstelt, dat het hierbij geheel gaat om Taiga-rietganzen, hetgeen door VAN DE BERGH (pers. med.) bevestigd wordt. Na begin november lopen de aantallen geleidelijk op tot dat in februari het seizoensmaximum wordt bereikt (figuur 1). Het gaat daarbij de laatste jaren allang niet meer om alleen Taiga-rietganzen. In toenemende

Figuur 1. Gemiddelde aantalsverloop in percentage van het gemiddelde seizoensmaximum (988 = 100%) van in de Groote Peel pleisterende rietgans in de periode 1964 t/m 1985 en gebaseerd op het gemiddeld per halve maand maximaal op 1 dag aangetroffen aantal dieren.

Bron: Rietgansverslagen van de reservaatbewaker van de Groote Peel M.H. van Deursen.

mate (tabel I) wordt het overwinterende aantal bepaald door Toendra-rietgans, waarvan Huyskens veronderstelt, dat deze ondersoort aanvankelijk slechts als bijmenging gedurende de overwintering in het Peelgebied werd aangetroffen. De meeste Toen-

dra-rietgans vertrekken in de laatste week van februari, de meeste Taiga-rietgans in de eerste week van maart. Enkele blijven wel eens plakken tot half maart. Een erg late waarneming is bekend van 4 april 1965.

De aantallen

In een analyse van de Taiga-rietgansstand in West-Europa komt VAN DE BERGH (1985) tot de conclusie dat op een maximale Europese populatie van ± 60.000 exemplaren een vast deel van ± 2.000 vogels in Nederland overwintert welk aantal bij strenge winters sterk kan oplopen tot ± 18.000 exemplaren (tabel I).

Uit de tellinggegevens blijkt dat, in tegenstelling tot de Toendra-rietgans, de vaste winterpopulatie van de Taiga-rietgans in Europa ongeveer gelijk is gebleven vanaf 1970, ja zelfs mogelijk is verminderd. Daarentegen noemt HUYSKENS (1986) een aantal van 100.000 Taiga-rietgans in Europa. Hoewel er relatief weinig gegevens ter beschikking staan, schat hij dat er begin deze eeuw wellicht sprake was van nog 4 à 500.000 vogels. Derhalve is er sprake van een drastische teruggang van deze ondersoort gedurende deze eeuw.

Beide auteurs constateren tevens een sterke stijging van de aantallen van de Toendra-rietgans in de Noordzee-regio vanaf 1970. HUYSKENS stelt daarbij dat er geen feitelijke stijging plaatsvindt maar dat er een verschuiving optreedt van de winterkwartieren in noordelijke richting. Hetzelfde geldt voor de Taiga-rietgans.

Volgens VAN DE BERGH (pers. med.) bestaat er een duidelijk verband tussen de sterke toeneming van Toendra-rietgans in de Groote Peel en in andere gebieden in Limburg en Noord-Brabant en de opkomst van het gebied van de Niederrhein als overwinteringsgebied voor deze ondersoort. Dit blijkt onder meer uit met halsbanden gemerkte vogels. Mede onder invloed van de stijgende aantallen Kolgans in het Niederrheingebied zouden de Toendra's op zoek gaan naar pleisterplaatsen waar de Kolgans tot nu toe, niet of heel weinig pleistert, o.a. in het Groote Peelgebied en een aantal andere heide-ontginningsgebieden waar men in eerste instantie juist Taiga-rietgans zou verwachten. Met dit gegeven in het achterhoofd is het interessant de situatie van de Rietgans

Tabel I. Getalsontwikkelingen van Toendra-rietgans (Toe) en Taiga-rietgans (Ta) in Nederland resp. Groote Peel. De getallen zijn seizoensmaxima (diverse bronnen).

Seizoen	Nederland		Groote Peel	
	Toe + Ta	Ta	Toe + Ta	Ta
1974/75	15.330			
75/76	22.680	1.530	500	
76/77	55.760	1.660	480	
77/78	44.780	1.030	1.000	550
78/79	104.900	17.800	2.000	1.400
79/80	60.525	6.225	1.427	1.000
80/81	107.100	17.700	3.000	ca. 1.800
81/82	144.500	17.050	3.090	650
82/83	50.450	1.850	480	150
83/84	72.000	4.000	2.020	820
84/85	184.000	23.000	3.000	850
85/86	139.000	14.000	5.000	1.020
86/87			6.000	750

Rietganzen in de vlucht. (Foto: R. Cuypers).

in het Grootte Peelgebied te beschouwen in het licht van de ontwikkelingen in Nederland.

Vanaf het seizoen 1960/1961 zijn de seizoensmaxima voor de rietgans (Toendra + Taiga) daartoe op een rij gezet en vergeleken met het totaal aantal in Nederland overwinterende rietganzen (figuur 2). Met de kleinste kwadrantenmethode werden beide verkregen grafieken statistisch getoetst. Voor de Nederlandse resp. Grootte Peelsituatie leverde dit statistisch significante regressies op waarbij $r = 0.91$ (Nederland) resp. $r = 0.79$ (Grootte Peel).

Hoewel de getalsontwikkeling voor de rietganzen (Toendra + Taiga) hiermee duidelijk is, is het onduidelijk hoe Taiga-resp. Toendra-vorm apart zich ontwikkelen.

Voor zover daartoe gegevens ter beschikking staan, zijn deze samengebracht in tabel I.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de sterke toename van het aantal rietganzen in de Grootte Peel tot 6.000 vogels in 1987, vrijwel geheel op het conto van de Toendra-rietgans te schrijven is. Het gebied is daarmee van een vrijwel obligaat Taiga-rietganzengebied in een vrij snel tempo gewijzigd in een overwegend Toendra-rietganzengebied.

Tegelijkertijd kan geconstateerd worden dat circa 20% (?) van de Nederlandse Taiga-winterpopulatie in het Grootte Peelgebied verblijft.

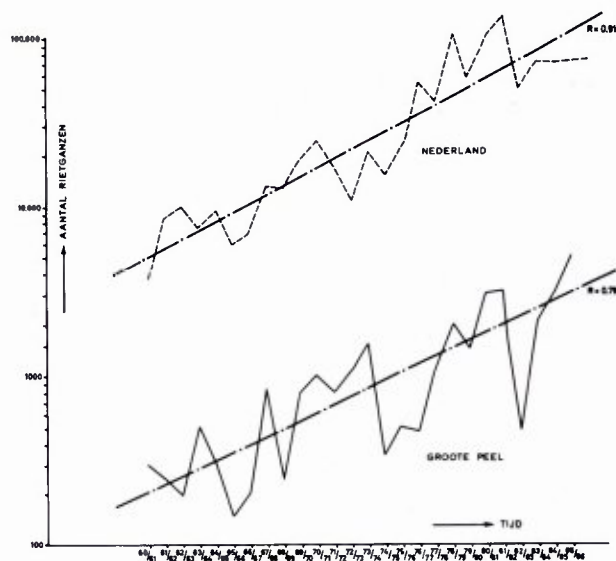
De conclusie van deze analyse is dan ook dat het Nationale Park (i.o.) De Grootte Peel van een eminente nationale en zelfs internationale betekenis is voor de Taiga-rietgans. Gezien de reeds eerder geconstateerde achteruitgang van deze ondersoort gedurende de 20e eeuw is het dan ook van grote betekenis dat de Taiga-rietgans een integrale bescherming verkrijgt!

Bescherming van de Taiga-rietgans in en rond de Grootte Peel

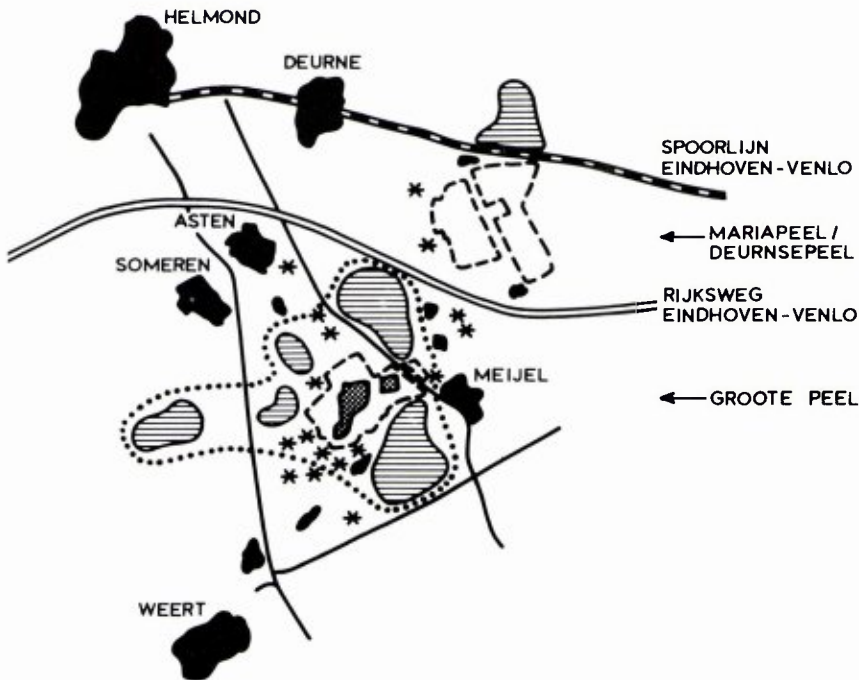
In de Grootte Peel is de rietgans een geheel beschermde soort. De jacht op ganzen is zowel in het Staatsdeel van

het Nationale Park, in beheer en eigendom bij het Staatsbosbeheer, als in het deel dat eigendom is van de gemeente Asten, geheel gesloten.

Buiten de begrenzing van het natuurgebied is van enige bescherming echter in het geheel geen sprake. Zodra de dieren van hun slaapplek in de Grootte Peel vertrekken naar de graasplaatsen in het agrarisch buitengebied worden ze gedurende het jachtseizoen door vele jagers opgewacht langs de grens van het natuurgebied (het grootste aantal tegelijk aanwezige jagers bestond in het seizoen 1985/86 uit 46 geweren!). Hoewel aantallen geschoten ganzen niet bekend zijn, is met de stijging ook de jachtdruk toegenomen, waarbij de indruk is ontstaan, dat dat in een on-

Figuur 2. Het verloop van de winterpopulatie van rietganzen in Nederland en in de Grootte Peel, aan de hand van seizoenmaxima (diverse bronnen).

Figuur 3. Slaapplaatsen regelmatig -en incidenteel tot onregelmatig bezochte grasplaatsen van rietganzen (Tundra en Taiga) in en rond de Groote Peel;
 ● kleine dorpskernen
 --- grens natuurgebied
 voorgestelde speciale beschermingszone.

evenredige mate is. Een en ander klemmt des te meer, daar bij de jacht volstrekt geen onderscheid gemaakt kan worden tussen de beide ondersoorten; de zeldzame Taiga-vorm wordt evengoed geschoten als de veel minder zeldzame Toendra-ondersoort. De bejaging in de ochtenduren gaat door op de grasplaatsen tot 10.00 uur, waarna de dieren vaak nóg geen rust krijgen als gevolg van verstoring door sommige agrariërs (ge-

lukkig niet allemaal; er zijn ook gansvriendelijke boeren) of anderen die de dieren minder welgezinnd zijn. In figuur 3 zijn alle sedert 1960 bekende regelmatig en onregelmatig bezocht en bekende grasplaatsen samengebracht. De gebieden waar de hoofdmoot van het aantal overwinterende rietganzen graast zijn tevens omlijnd aangegeven. Onduidelijk is of de dieren die rond de Mariapeel en Deurnse Peel werden aangetroffen,

ook afkomstig zijn van de slaapplaatsen in de Groote Peel, of dat ze afkomstig zijn van slaapplaatsen in de Maasvallei.

Uit het beeld is duidelijk op te maken dat de ganzen een voorkeur hebben voor een 4-tal in Noord-Brabant en 1 in Limburg (wellicht 2) gelegen grasplaatsen. Bovendien zijn deze op korte afstand gelegen van de grote slaapplaats in de Groote Peel. Een duidelijker, van levensbelang getuigende ecologische relatie gedurende de overwintering is nauwelijks te geven.

Het is dan ook schrijnend te moeten constateren dat de minister van Landbouw en Visserij in november 1986 met veel bombarie in de Nederlandse pers bekend maakte dat onder meer de Groote Peel in het kader van de EEG-Vogelrichtlijn tot speciale beschermingszone is verklaard. Deze beschermingszone beperkt zich echter tot het natuurgebied de Groote Peel, waar de bescherming reeds optimaal is, terwijl het foerageergebied en de vliegroutes daar naartoe juist geheel onbeschermd blijven! De Taigarietgans zal van deze maatregel dan ook niet profiteren, evenmin als andere soorten, zoals de Kraanvogel, waarvoor de richtlijn bedoeld is. De term "speciale beschermingszone" (nota bene!) is dan ook als een loos begrip op te vatten.

Wil het beleid serieus werk maken van ganzenbescherming en in het bijzonder voor wat betreft de Taiga-rietgans rond de Groote peel, dan dienen een

Van slaapplaats naar fourageerplaats. (Foto: R. Cuypers).

Rietganzen op fourageerplaatsen. (Foto: R. Cuypers).

3-tal maatregelen getroffen te worden:

1. Aangezien Toendra- en Taiga-vorm niet tijdens de jacht van elkaar onderscheiden kunnen worden, dient de jacht op de graasplaatsen (figuur 3) en de vliegroutes tussen slaapplaats en graasplaats, geheel gestaakt te worden, zodat een "speciale beschermingszone" ontstaat.

2. Ook de rust op de graasplaatsen dient veilig gesteld te worden door het opnemen van geëigende bepalingen in de gebruiksvoorschriften van de geldende planologische bestemmingen, waarin de graasplaatsen zijn gelegen, doorgaans agrarisch gebied. Maatregelen kunnen bijv. zijn:

- het niet verder toestaan van bebouwing in de bedoelde beschermingszone ter handhaving van de bestaande openheid;
- het handhaven van de openheid door het niet verder dichtweven van het gebied met landschappelijk hoog opgaande beplantingen;
- het niet uitvoeren van agrarische handelingen op het moment dat ganzen op de landerijen pleisteren;
- het niet verder omvormen van grasland naar bouwland in de beschermingszone.

3. Ten slotte is het van belang om de voor de landbouw beperkende maatregelen acceptabel te maken door de mogelijkheid te bieden een beheers-overeenkomst aan te gaan, zodat een vergoeding mogelijk wordt, waarin o.a. ook de wildschade verrekend wordt. Daartoe dient de speciale beschermingszone ondergebracht te worden in de Relatienota.

Dankwoord

Graag wil ik L.M.J. van den Bergh hartelijk danken voor het kritisch doornemen van het manuscript en voor de vele aanvullingen die hij mij verstrekke. De aantalgegevens en de figuren konden alleen tot stand komen door het vele waarnemingswerk van o.a. de heer M.H. van Deursen, boswachter van de Groote Peel en daarnaast ook de heer F. Aelberts uit Asten en de heer R.H. Bossong uit Eindhoven, van wie ik veel recente waarnemingen mocht ontvangen. De heer F. de Roder en G.C. Boere worden bedankt voor enkele nuttige suggesties, de heer M. de Goot voor de statistische toetsing van figuur 2, mevrouw M. Hellebrand voor het uittypen van het manuscript en de heer E.E.W. Coenen voor het tekenen van 3 figuren.

Literatuur

- BERGH, L.M.J. VAN DEN, 1983. De rietgans. Vogels nr. 18.
 BERGH, L.M.J. VAN DEN, 1984. Verplaatsingen van rietgansen (*A.f. fabalis*) tussen West- en Midden-

- europese overwinteringsgebieden. Limosa nr. 57.
 BERGH, L.M.J. VAN DEN, 1985. Het voorkomen van de Taiga-rietgans *Anser fabalis fabalis* in Nederland. Limosa nr. 58.
 BERGH, L.M.J. VAN DEN, 1985. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. RIN-rapport 85/16.
 BOSSENBROEK, PH. & DEURSEN, M.H. VAN, 1981. Avifauna van de Groote Peel van 1968 tot en met 1980. Staatsbosbeheer, dienstvak Natuurbehoud, Roermond.
 DEURSEN, M.H. VAN, 1987. Maandrapport februari 1987 (ongepubl.).
 GANZENWERKGROEP NEDERLAND, 1984, 1985, 1986. Ganzentellingen in Nederland. seizoen 81/82: Limosa 57; seizoen 82/83: Limosa 58; seizoen 83/84: Limosa 59.
 GANZEVLES, W. et al, 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurhist. Gen. Limb. reeks XXXV - afl. 5-15, Maastricht.
 HENS, P.A., 1964/65. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. Natuurhist. Gen. Limb. reeks XV, Maastricht.
 HUYSKENS, P.H.G., 1980. De Europese rietgans, ondersoorten of soorten, al of niet schadelijk. Mens en vogel.
 HUYSKENS, P.H.G., 1986. Het Europese rietgansprobleem *Anser fabalis*. Oriolus, jrg. 52, nrs. 3 en 4.
 MÖRZER BRUYNIS, M.F., 1966. Pleisterplaatsen van wilde ganzen in Nederland. Het Vogeljaar 14, jrg. nr. 5.
 MULDER, TH., 1976. Wilde ganzen in Nederland. Natura 73, jrg. nr. 9.
 ROSELAAR, C.S., 1977. De geografische variatie van de rietgans. Watervogels nr. 2.
 TIMMERMAN, A., 1976. Ganzen in Nederland. Behoud van pleisterplaatsen internationale verantwoordelijkheid. Natuur en landschap nr. 5.

Ganzennummer *De Levende Natuur*: pleidooi voor een verantwoord landelijk ganzenbeleid

De problematiek rond de ganzenbescherming, die voor het Peelgebied in bovenstaand artikel ter sprake komt, staat momenteel op landelijk niveau ter discussie.

Nederland is het ganzenland bij uitstek: er zijn nergens zoveel ganzen te zien als juist in ons land. Meer dan de helft van de 800.000 ganzen die in West-Europa overwinteren, doet dat binnen onze grenzen. Naast de hierboven besproken (Taiga-)Rietgansen overwinteren in Nederland nog een vijftal andere ganzesoorten: de Grauwe gans (*Anser anser*), de Kogans (*A. albifrons*), de Kleine rietgans (*A. brachyrhynchus*), de Rotgans (*Branta bernicla*) en de Brandgans (*B. leucopsis*).

Het feit dat ons land zo'n vitale functie vervult voor bijna een derde van de ganzen in Europa, legt een zware verantwoordelijkheid voor hun voortbestaan in onze handen. De afgelopen jaren is er m.b.t. de ganzen in ons land echter een scherpe tegenstelling ontstaan tussen de natuurbeschermers — met de Vogelbescherming voorop — en de jachtwereld. Beide partijen blijken duidelijk tegengestelde belangen te hebben; er is nu zelfs sprake van een landelijk ganzenprobleem: een land vol ganzen, internationale verantwoordelijkheid, intensieve jacht en veel landbouwschade.

De minister van Landbouw en Visserij heeft in februari van dit jaar, na aandrang uit de Tweede Kamer, de toezegging gedaan om voor het komende winterseizoen een beleidsnota over het ganzenbeheer aan de Kamer te overhandigen. Deze nota zal moeten aangeven welke middelen het ministerie denkt te kunnen aanwenden om tot een zo goed en verantwoord mogelijke opvang van overwinterende en pleisterende ganzen te komen waarin de internationale verantwoordelijkheid die Nederland in deze heeft, voorop zal staan. Dit is een belangrijke ontwikkeling, want voor het eerst wordt het belang van een landelijk beleid erkend en ter discussie gesteld.

Het is dan ook niet toevallig dat juist nu, nu het vraagstuk in de politiek actueel is, bovenstaande bijdrage over de Taiga-Rietgans is opgenomen; ze moet gezien worden in het kader van die landelijke aandacht.

Gezien de politieke actualiteit van het ganzenvraagstuk en met het oog op de te verwachten discussie, heeft *De Levende Natuur* — het tweemaandelijks tijdschrift voor natuurbehoud en natuurbeheer — een ganzenspecial uitgebracht. Dit 64 pagina's tellende septembernummer, dat geheel gewijd is aan de gans in Nederland, telt een groot aantal artikelen waarin door verschillende auteurs een schat aan gegevens bijeengebracht is. Het betreft hier resultaten van recent, objectief onderzoek over uiteenlopende onderwerpen zoals verspreiding en aantalsontwikkeling van in ons land pleisterende ganzen, effecten van ganzenbegrazing op cultuurgrasland (landbouwschade) en beheersmogelijkheden. Daarnaast wordt ook de situatie in naburige landen besproken.

Op basis hiervan worden in dit Ganzennummer aanzetten voor een landelijk ganzenbeleid geformuleerd in het kader van natuurbehoud en natuurbeheer, zoals dat volgens Vogelbescherming en Natuurmonumenten zou moeten worden gevoerd.

Al met al een gevarieerd en zeer lezenswaardig pleidooi dat hopelijk bijdraagt tot de rust voor de eeuwig bejaagde ganzen.

B.G. Graatsma

Het speciale Ganzennummer is te verkrijgen door overmaking van f 12,50 (incl. verzendkosten) op postgiro 81935 t.n.v. De Levende Natuur, 's Graveland, onder vermelding van "Ganzennummer".